

Grochowska, Krystyna

Wybory do Dumy Państwowej w latach 1906-1912 w Płocku i Guberni Płockiej : (na podstawie materiałów Archiwum Państwowego w Płocku)

Notatki Płockie 54/2(219), 8-16

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WYBORY DO DUMY PAŃSTWOWEJ W LATACH 1906-1912 W PŁOCKU I GUBERNI PŁOCKIEJ (NA PODSTAWIE MATERIAŁÓW ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W PŁOCKU)

ABSTRAKT

Wybory do Dumy Państwowej Rosji na początku XX w. były ewenementem w dziejach Rosji i Królestwa Polskiego. Mikołaj II, władca potężnego Imperium, dzielił się częścią swej nieograniczonej władzy ze społeczeństwem, które od roku 1906 mogło wybierać swoich przedstawicieli do parlamentu. Dla Polaków w zaborze rosyjskim było to wydarzenie tym większe, że po ponad stu latach mogli wybierać (w zależności od przydzielonych mandatów) w dwustopniowych wyborach trzech, dwóch lub jednego posła. W okresie zaledwie sześciu lat. Polacy w zaborze rosyjskim czterokrotnie dokonywali takich wyborów. Opis przygotowań i przebiegu kampani znajduje odzwierciedlenie w Aktach Miasta Płocka Archiwum Państwowego w Płocku. Analizie tych materiałów jest poświęcony niniejszy artykuł*.

Słowa kluczowe: Duma Państwowa, prawyборы, wybory, elektorzy, posłowie, Prezydent Miasta Płocka, listy wyborców, zjazdy wyborcze, Płocka Powiatowa i Miejska Komisja Wyborcza.

Wyborom do Dumy Państwowej Rosji - I, II, III, IV w Płocku poświęconych jest kilka poszytów w dwóch zespołach: w zespole Akt Miasta Płocka oraz w zespole opatrzonym tytułem Płocka Gubernialna Komisja Wyborcza z lat 1906–1907. W Aktach Miasta Płocka zachowane są dwa poszyty, pierwszy nosi tytuł „Przeprowadzenie wyborów do Dumy Państwowej w latach 1905-1907”¹. Drugi poszyt to „Sporządzenie spisu wyborców miejskich do Dumy Państwowej w 1912 roku”². Niewielki zespół Płockiej Gubernialnej Komisji Wyborczej z lat 1906-1907 nosi tytuł: „Korespondencja różna. Prace przygotowawcze do przeprowadzenia wyborów do Dumy Państwowej w 1907 roku”³.

Najobszerniejszy poszyt poświęcony wyborom do Dumy w latach 1906-1907 zawiera:

- broszury, (częściowo przetłumaczone na język polski) z Manifestem cara Mikołaja II z 6 sierpnia 1905 roku, Ordynację wyborczą i Najwyższy Ukaz Ilnienny do Rządzącego Senatowi o wyborach do Dumy Państwowej w guberniach Królestwa Polskiego z 11 października 1905 roku⁴;
- okólniki, rozporządzenia i instrukcje Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dotyczące przygotowania i przeprowadzenia wyborów do Dumy Państwowej w Cesarstwie Rosyjskim i Królestwie Polskim, które Gubernator Płocki przekazywał Prezydentowi Miasta;

* Większość materiałów źródłowych sporządzono w języku rosyjskim. Tłumaczenia dokonała Autorka, tłumacz przysięgły języka rosyjskiego.

- okólniki i rozporządzenia Warszawskiego General-Gubernatora lub jego pełnomocnika ds. wyborów, senatora Podgorodnikowa;

- ogłoszenie Prezydenta Miasta Płocka i Płockiej Powiatowej Komisji Wyborczej kierowane do mieszkańców miasta i powiatu;

- listy osób uprawnionych do uczestnictwa w wyborach do Dumy z Płocka i Wyszogrodu;

- podania osób starających się o umieszczenie ich na listach wyborczych z załącznikami;

- protokoły Płockiej Państwowej Komisji Wyborczej do I, II i III Dumy Państwowej z dokumentacją;

- obszerną korespondencję dotyczącą przygotowania i przeprowadzenia wyborów do I, II i III Dumy Państwowej.

W drugim poszycie, z 1912 roku, objętościowo znacznie skromniejszym, znalazły się:

- korespondencja dotycząca przygotowań i przeprowadzenia wyborów do IV Dumy Państwowej;

- kilka ogłoszeń Płockiej Powiatowej Komisji Wyborczej;

- spis uprawnionych do wyborów z Wyszogrodu i Płocka⁵.

Trzeci poszyt dotyczący wyborów do Dumy Państwowej z lat 1906-1907 należy do wydzielonego zespołu i nosi tytuł „Korespondencja różna. Prace przygotowawcze do przeprowadzenia wyborów do Dumy Państwowej w 1907 roku”⁶. Zawiera:

- korespondencję w sprawie sporządzania list wyborczych oraz sformowania Komisji Powiatowych;

- listę wyborców do III Dumy Państwowej ze

wszyskich gmin, miast i powiatów guberni plockiej, razem ponad dwadzieścia jeden tysięcy nazwisk osób posiadających cenzus wyborczy⁷.

Wyszczególniony materiał źródłowy uzupełniają inne jednostki obu zespołów: rejestry korespondencji prowadzone przez Komisję Gubernialną ds. Wyborów oraz jednostki tematyczne zupełnie niezwiązane z wyborami, (źródła ukryte) posiadają wszystkie numery tygodnika „Plockie Wiadomości Gubernialne”, które są źródłem różnych informacji, w tym informacji o wyborach do I, II, III i IV Dumi, gdyż drukowały spisy wyborców, ogłoszenia oraz wyniki prawyborów ze wszystkich Państwowych Komisji Wyborczych⁸.

Materiały źródłowe uzupełniają opracowania monograficzne o Plocku i plockaczach: dwutomowa praca „Plockczanie znani i nieznanii”⁹ oraz „Dzieje Plocka. Historia miasta w latach 1793-1945”¹⁰.

Niniejszy artykuł stawia sobie za cel przedstawienie pierwszych w Królestwie Polskim wyborów parlamentarnych do rosyjskiej Dumi Państwowej od strony instytucji i osób, które to bezprecedensowe wydarzenie przygotowały i przeprowadziły na

terenie miasta Plocka i guberni Plockiej w oparciu o materiały sporządzone w tych instytucjach. Główny ciężar przygotowania spisów osób uprawnionych do udziału w wyborach w mieście i powiecie plockim wzięły na siebie władze miasta Plocka a szczególnie ówczesny Prezydent Miasta Plocka Alfons Skroboński. Listy wyborcze zatwierdzał Gubernator Plocki baron Harald Iwanowicz Hafferberg, a w 1912 r. Gubernator Paulin Rozenszyld¹¹.

Manifest cara Mikołaja II, podpisany 6 sierpnia 1905 roku był wydarzeniem historycznym w dziejach Rosji carskiej, państwa, w którym dotąd car był najwyższą instancją ustawodawczą, wykonawczą i sadowniczą. Car proponował w nim swoim poddanym w całym Cesarstwie współudział w tworzeniu prawa poprzez wybranych przez nich samych przedstawicieli. Dla poddanych w Rosji zamieszkałych w Królestwie Polskim wiążącym dokumentem był Najwyższy Ukaz Imienny podpisany ręką cara 11 października 1905 roku¹², który wraz z Ordynacją wyborczą został przesłany gubernatorom Królestwa Polskiego. Gubernator Plocki już 20 października 1905 roku z adnotacją „nadzwyczaj pilne” przekazał

OGŁOSZENIE.

KOMISYA POWIATOWA PŁOCKA

do spraw wyborczych

DO DUMY PAŃSTWOWEJ

ogłasza niniejszem, iż w powiecie Plockim zostały utworzone trzy osobne zjazdy przedwstępne w celu wyboru pełnomocników od posiadaczy w powiecie ziemi przestrzemi od 10 do 100 dziesięcin lub inny jakikolwiek majątek nieruchomy w szacunku od rubli 1.500 do rubli 15.000 i od osób duchownych, w posiadaniu których w danym powiecie znajdują się grunty kościelne.

Zjazdy te odbędą się w następujących miejscowościach:

1) **w Plocku** dla wyborców, posiadających wyżej wzmiankowany cenzus w gminach: Brwilno, Bielino i Ramutówko.

2) **w Bodzanowie** w Sądzie Gminnym dla wyborców z gmin: Świecice, Makolin, Łubki, Starożebry i Rembowo.

3) **w Bielsku** w Sądzie Gminnym dla wyborców z gmin: Kleniewo, Lelice, Majki, Drobin, Gora, Zagoty i Rogozin.

Terminy zjazdów i miejsce zjazdu w Plocku, wyznaczy Gubernator.

Prezes Komisji Powiatowej Plockiej SZAWROW.

Ogłoszenie Powiatowej Komisji Wyborczej z 1907 r.

ОБЪЯВЛЕНИЕ.

ПЛОЦКАЯ УЪЗДНАЯ КОМИССИЯ

по дѣламъ о выборахъ

ВЪ ГОСУДАРСТВЕННУЮ ДУМУ

объявляетъ, что ею образованы въ Пlockомъ уѣздѣ три отдѣльныхъ предварительныхъ съѣзда для избрания уполномоченныхъ отъ лицъ, владѣющихъ въ уѣздѣ землею отъ 10 до 100 десятинъ или другимъ недвижимымъ имуществомъ по оцѣнкѣ отъ 1.500 руб. до 15.000 руб. и отъ священнослужителей, если церковь владѣетъ въ уѣздѣ землею.

Съѣзды состоятся въ слѣдующихъ мѣстностяхъ:

1) **въ г. Пlockѣ** для избирателей, владѣющихъ означеннымъ цenzомъ въ гминахъ: Брвилно, Бѣлино и Рамутувно.

2) **въ пос. Бодзановѣ**, въ помѣщеніи Гминнаго Суда — для избирателей, владѣющихъ цenzомъ въ гминахъ: Свенцице, Моннолинъ, Лубки, Старожебы и Рембово.

и 3) **въ пос. Бѣльскѣ**, въ помѣщеніи Гминнаго Суда — для избирателей, владѣющихъ цenzомъ въ гминахъ: Кленево, Лелице, Майки, Дробинъ, Гора, Зонготы и Rogozinъ.

День открытія съѣздовъ и мѣсто съѣзда въ гор. Пlockѣ будутъ назначены Губернаторомъ.

Предсѣдатель Пlockой Уѣздной Комиссии ШАВРО

wymienione materiały naczelnikom powiatów oraz Prezydentowi Płocka¹³. Dodatek do wymienionego Ukazu ustalał liczbę elektorów, którzy na Gubernialnym Zebraniu Wyborczym wybierali spośród siebie dwóch posłów do Dumy Państwowej. Elektorzy mieli być wybrani w tajnych prawyborach podczas zjazdów wyborców miejskich, na powiatowych zjazdach właścicieli ziemskich oraz podczas zgromadzeń gminnych. Rozkład liczby elektorów w poszczególnych powiatach guberni płockiej przedstawiał się następująco:

Tabela 1
Elektorzy wybrani w poszczególnych powiatach guberni w roku 1906

Powiat	Liczba elektorów	Od zjazdu pełnom. zgom. gmin	Od zjazdu właścicieli ziemskich	Od zjazdu wyborców miejskich
płocki	7	1	3	3
lipnowski	7	2	4	1
mławski	6	2	2	2
przasnyski	5	2	2	1
rypiński	5	1	3	1
sierpecki	5	2	2	1
ciechanowski	5	2	2	1

Z rozkładu głosów elektorskich wynikało, że największej elektorów przypadło na właścicieli ziemskich, najmniej elektorów było wybieranych na zjazdach miejskich. Płock jako największe miasto guberni liczące wówczas ponad trzydzieści tysięcy stałych mieszkańców dostał do dyspozycji 3 miejsca elektorskie.

Wkrótce po manifeście i Ukazie cara Specjalny Wydział ds. Wyborów ministerstwa spraw wewnętrznych wysłał do gubernatorów Królestwa Polskiego rozporządzenia i instrukcje ustalające kalendarz prac przygotowawczych w gminach, miastach, powiatach, i guberniach¹⁵. W kolejnych dniach i miesiącach do Prezydenta Miasta Płocka napływały nowe pisma i instrukcje MSW do sporządzenia spisów¹⁶. Świadczyło to o tym, że władze centralne zdawały sobie sprawę z trudności przygotowania i przeprowadzenia wyborów w tak krótkim czasie¹⁷ i na tak dużym obszarze. Należy podkreślić starania władz, aby „wszelkimi sposobami zapewnić spokój podczas wyborów” oraz, aby „wybrańcy cieszyli się powszechnym zaufaniem, co było życzeniem władzy”¹⁸. Nie można też pominąć zalecenia cara, „aby odpowiednie osoby i instytucje nie dopuściły się nawet najmniejszej ingerencji podczas przeprowadzania wyborów”¹⁹. Obowiązek ten spoczywał na gubernatorach.

Wbrew intencji cara aby zwołanie pierwszej Dumy Państwowej nastąpiło na początku 1906 roku, prace przygotowawcze opóźniły się o kilka miesięcy. Najwięcej czasu zajęło ustalenie cenzusu majątkowego wyborców. Potwierdzeniem tego jest korespondencja Prezydenta Miasta Płocka z Inspektorem Podatkowym powiatu płockiego i Płocką Izbą Skarbową w sprawie doręczenia wykazu płatników podatku od nieruchomości, podatku przemysłowego i mieszkaniowego w latach 1903-1905²⁰. Wykazy te posłużyły do sporządzenia list osób spełniających warunki uczestnictwa w wyborach. Wstępną listę wyborców prezydent Skroboński przedstawił gubernatorowi płockiemu już 15 grudnia 1905 roku²¹. Ostatecznie lista wyborców po poprawkach ze względu na nowe wytyczne²², odwołania mieszkańców²³ i informacje z wielu instytucji i urzędów powstała na początku lutego 1906 roku²⁴. Okólnik Generał-Gubernatora Warszawskiego, podpisany przez jego pełnomocnika ds. wyborów, senatora Podgorodnikowa, zezwalający na użycie języka polskiego jako drugiego na kartkach do głosowania spowodował kolejne opóźnienie prac²⁵. 10 lutego 1906 roku gubernator otrzymał od prezydenta zweryfikowaną listę osób uprawnionych do uczestnictwa w wyborach do pierwszej Dumy Państwowej²⁶.

22 marca 1906 roku opublikowano w mieście ogłoszenie Powiatowej Komisji Wyborczej informujące o zjazdach przedwyborczych²⁷. Marzec i kwiecień 1906 roku to okres intensywnych prac nad przygotowaniem wyborów. Najwięcej pracy miał nie przewodniczący powiatowej komisji, sędzia Winogradzki, ale Prezydent Miasta Płocka Alfons Skroboński, jej członek. To on prowadził ożywiona korespondencję z Prezesem Płockiego Sądu Okręgowego w sprawie wynajęcia sali na zjazd przedwyborczy²⁸, wysłał imienne powiadomienia do wójtów gmin powiatu płockiego, aby Ci

Spis elektorów do II Dumy lutego 1907 roku

przekazali je wyborcom²⁹, zapraszał na zebrania znanych i cieszących się szacunkiem obywateli miasta w celu uczestniczenia w pracach podczas prawyborów³⁰, informował mieszkańców o pracach i terminach³¹, kontaktował się z redakcją tygodnika rządowego i prywatną drukarnią w sprawie ogłoszeń i druku kart wyborczych³², publikował w mieście ogłoszenia wyborcze, składał na bieżąco raporty gubernatorowi płockiemu.

Prawyborcy do pierwszej Dumy Państwowej w Płocku odbyły się 3 maja 1906 roku. Następnego dnia Przewodniczący zjazdu wyborczego prezydent Skroboński dostarczył protokół z podpisami członków komisji obywatelami miasta Płocka, reprezentującymi różne środowiska społeczne, zawodowe i wyznaniowe³³. Z protokołu wynika, że prawo do uczestnictwa w wyborach miało 3375 osób, uczestniczyło 2821 osób (ponad 86%), na 35 kandydatów oddano 2781 ważnych głosów, najwięcej głosów (1694) otrzymał lekarz, Aleksander Maciesza, nieco mniej (1683) - mechanik, Teodor Bartkowski, trzeci zwycięzca, Aleksander Majdecki otrzymał 1661 głosów³⁴. Warto również wspomnieć, że trzech obywateli wyznania mojżeszowego otrzymało po około 1000 głosów³⁵. Elektorami na guberialniane zebranie wyborcze zostali: Maciesza, Bartkowski, Majdecki. Posłami do pierwszej Dumy zostali: Aleksander Maciesza i Stanisław Chełchowski - ziemianin, działacz społeczny i oświatowy, twórca Centralnego Towarzystwa Rolniczego³⁶.

Jesienią 1906 roku rozpoczęła się kampania wyborcza do drugiej Dumy Państwowej, o czym świadczy pismo Gubernatora Płockiego i rozporządzenie Warszawskiego Generał-Gubernatora³⁷. Nazwiska wyborców miały być opublikowane w „Płockich Wiadomościach Guberialnych” przed 20 listopada 1906 roku. Czasu pozostało więc niewiele. I znów, jak poprzednio, Prezydent Płocka prowadził ożywioną korespondencję z różnymi urzędami i instytucjami, które przekazały mu listy osób kwalifikujących się do umieszczenia w spisach wyborców³⁸. Tym razem również napływały z S. Petersburga rozporządzenia i objaśnienia dotyczące sporządzania list wyborców podpisywane przez ministra Stołypina w związku z nowymi zasadami przyjętymi w październiku 1906 roku zmieniającymi wytyczne zawarte w Ukazie z grudnia 1905 roku³⁹. Zmiany polegały przede wszystkim na ograniczeniu umieszczania na listach robotników i chłopów. Określone warunki musiały też spełniać mieszkania wynajmowane przez osoby zainteresowane wpisaniem na listę. Wymienione ograniczenia zostały powtórzone w Okólnikach Warszawskiego Generał-Gubernatora oraz Gubernatora Płockiego⁴⁰. Na podstawie tych

rozporządzeń ze spisów wyborców skreślono osoby należące do niższych rang, między innymi kurierów, szwajcarów, woźnych, zapalaczy latarni itp. Instrukcja z 10 grudnia 1906 roku ostatecznie wyjaśniła cenzus wyborczy osób zajmujących mieszkania służbowe oraz osób wynajmujących mieszkania, dawała też konkretne wytyczne dotyczące kart do głosowania, doręczania powiadomień, zakazu agitacji w lokalu wyborczym. Ustalała procedury podczas wyborów⁴¹. I znów Prezydent Skroboński włożył wiele wysiłku w przygotowanie przedwyborczych zjazdów: publikował w mieście ogłoszenia, kontaktował się z przewodniczącym Powiatowej Komisji Wyborczej - Szawrowem, korespondował z burmistrzem Wyszogrodu, wójtami gmin i policmajstrem Płocka o doręczaniu wyborcom imiennych powiadomień i kart do głosowania⁴². Nadzwyczajny numer 1a tygodnika rządowego z 1907 roku informował o terminach wyborów do drugiej Dumy w powiatach guberni płockiej⁴³. Organizatorzy prawyborów w Płocku uczynili ukłon w stronę wyborców wyznania mojżeszowego i przesunęli termin zjazdu na 21 stycznia 1907 roku. Następnego dnia Prezydent Skroboński złożył protokół jego przebiegu i wyników⁴⁴. Wiemy więc, że w prawyborach w Płocku do drugiej Dumy uczestniczyło 2478 osób, a na trzech miejscach elektorskich znaleźli się Aleksander Maciesza (1464 głosy), Stefan Baliński, obrońca przysięgły (1437 głosów) i Teodor Bartkowski, mechanik (1435 głosów). Pozostali kandydaci wypadli znacznie gorzej; gorsze były nie tylko wyniki wyborów ale także frekwencja.

Guberialne zebranie wyborcze odbyło się 6 lutego 1907 roku a posłami do drugiej Dumy zostali dwaj przedstawiciele ziemiaństwa z innych powiatów - Michał Bojanowski i Henryk Konic⁴⁵.

Pismo Gubernatora Hafferberga do naczelników powiatów guberni płockiej i Prezydenta Miasta Płocka z 18 czerwca 1907 roku rozpoczęło przygotowania do wyborów do trzeciej Dumy Państwowej⁴⁶. Ale już dwa dni wcześniej pojawiło się ogłoszenie sygnowane przez Prezydenta Skrobońskiego (jak zawsze w dwóch językach), informujące o kryteriach umieszczania osób na listach wyborczych i trybie jego dokumentowania⁴⁷. Spis wyborców miejskich był przygotowany w ciągu kilku dni i 10 lipca Prezydent przekazał go Gubernatorowi⁴⁸. Prezydent Płocka, tak jak w poprzednich przypadkach wykazał dużą aktywność: kontaktując się na bieżąco z Przewodniczącym Powiatowej Komisji Wyborczej, występował do prezesa Płockiego Sądu Okręgowego o udostępnienie sali na zjazd przedwyborczy, planowany na koniec września, zwracał się do policmajstra z prośbą o pilne dostarczenie

wyborcom imiennych powiadomień i kart do głosowania. Z tą samą prośbą wystąpił do burmistrza Wyszogrodu i wójtów gmin⁴⁹. Budynek Magistratu zamienił się w sztab wyborczy. Komisja pracowała nawet w święta, odbywały się posiedzenia członków komisji wyborczej w związku z kolejną instrukcją przekazaną przez ministra Stołypina proponującą konkretne rozwiązania w trakcie prawyborów⁵⁰. Członkowie komisji wyborczej to grupa około dwudziestu osób, która wcześniej zadeklarowała swoje uczestnictwo w pracach trzech podkomisji. Byli wśród nich zapaleni społecznicy różnych zawodów, (przeważali prawnicy) ale byli również właściciele

nieruchomości i przedsiębiorcy wspierający Prezydenta w jego działalności na rzecz miasta⁵¹.

Zjazd przedwyborczy odbył się 27 września 1907 roku. Z przedstawionego przez Prezydenta protokołu wynika, że prawo uczestnictwa w prawyborach do trzeciej Dumy miało 3220 osób, ale uczestniczyły w nich tylko 822 osoby. Elektorami zostali: Aleksander Maciesza (731 głosów), Stefan Baliński (721 głosów) oraz Teodor Bartkowski (714 głosów)⁵². Z zachowanych dokumentów trudno wywnioskować co złożyło się na tak niewielki udział w wyborach. Chociaż od strony organizacyjnej nie było żadnych uchybień. Spośród elektorów najbardziej znaną postacią był Aleksander Maciesza, którego

OGŁOSZENIE.

Na zasadzie art. 30 Ustawy o wyborach do Dumy Państwowej, w Magistracie miasta Płocka formują się obecnie listy osób, mających prawo udziału w wyborach do Dumy Państwowej.

Na przyjęcie udziału w wyżej wymienionych wyborach prawo zwabia:

1) Osobom, posiadającym nie mniej jak rok jeden z tytułu własności lub dzierżawy nieruchomości, z których opłacany jest podatek państwowy lub majątki;

2) Osobom, posiadającym w okręgu miasta nie mniej jak rok jeden przedsiębiorstwa handlowo-przemysłowego, jeżeli od tych przedsiębiorstw opłacany jest podatek przemysłowy;

3) Osobom opłacającym w okręgu miasta nie mniej jak rok jeden państwowy podatek mieszkaniowy.

4) Osobom, opłacającym w okręgu miasta nie mniej jak rok jeden podatek przemysłowy do zajęć osobistych;

5) Osobom, które nie mniej jak rok jedna zajmują w okręgu miasta wyjątko na swoje imię oddzielne lokale, — i

6) Osobom (z wyjątkiem niższej służby i robotników), nie mniej jak rok jedna zamieszkałym w okręgu miasta i posiadającym pensję lub emeryturę ze służby państwowej, czy też ze służby w instytucjach ziemskich, miejskich i społecznych lub na kolonjach.

Osoby wymienione w p.p. 1, 2, 3, 4 i 5 wniesione będą do list wyborczych na podstawie danych, zamieszczonych w Płockiej Księżce Skarbowej i u miejscowego inspektora podatkowego; osoby zaś wymienione w p. 5, na podstawie instrukcji p. Ministra Spraw Wewnętrznych, będą zamieszczone, tylko po złożeniu przez nich deklaracji pisemnej o chęci korzystania z przysługujących im praw, z dołączeniem, dla stwierdzenia tych praw, kontraktu mieszkaniowego lub należycie zaświadczonej kopii tegoż.

Osoby płci żeńskiej bezpośredniego udziału w wyborach nie przyjmują, lecz mogą prawa swoje, jako właścicielki nieruchomości, przeznaczyć na mężów i synów, jeżeli ci ostatni mają nie mniej jak lat 25, nie są wysłannikami zakładów naukowych, nie posiadają w czynnej służbie wojskowej lub morskiej, nie są obco-poddanymi, nie posiadają sądowego praw i prerogatyw i jeżeli oni sami, jako należący do jednej z wyżej wymienionych grup, korzystają już z prawa głosu.

Wojskowi i marynarze, pozostający na służbie czynnej, jeżeli posiadają nieruchomości, mogą przeznaczyć swoje prawa wyborcze na synów.

Kontrakty i przeważnia, prawnie zaświadczone, mogą być załączone w oryginałach i kopjach.

Zawiadującą o powyższem mieszkańców miasta Płocka, Magistrat, prosząc jak najlepiej wywiązać się z włożonego mu obowiązku, a także żeby wszelkie wszelkich nieporozumień, zwraca się do osób zainteresowanych z prośbą, ażeby bezwzględnie zakomunikowały Magistratowi dane, na zasadzie których osoby te powinny być wniesione do list wyborczych z zastrzeżeniem wszelkich uwag. Należy się przy tem, że osoby, które nie chcą deklaracji lub nie przedstawiają dowodów dla stwierdzenia swoich praw wyborczych do dnia 5 stycznia br., st. 1906 r. wniesione do list wyborczych nie będą.

Miasto Płock, 30 grudnia 1905 r.

Prezydent miasta, Bedra Stano A. SKROBOŃSKI.

ОБЪЯВЛЕНИЕ.

На основании ст. 30 положения о выборах в Государственную Думу, Магистратом г. Пльска на основании артикль составлены списки лиц, имеющих право участия в выборах в Государственную Думу.

Участие в выборах принимается в городских избирательных собраниях законом предоставляется:

1) Лицам, владеющим на праве собственности или пожизненного владения не менее года недвижимым имуществом, обремененным государственными налогами или городскими сборами;

2) Лицам, владеющим в пределах города не менее года торговым промышленным предприятием, требующим избора промышленного свидетельства;

3) Лицам, уплачивающим в пределах города не менее года государственной квартирный налог;

4) Лицам, уплачивающим в пределах города не менее года охотничий промысловый налог на личные промысловые земли;

5) Лицам не менее года занимающим в пределах города на свое имя отдельную квартиру, — и

6) Лицам (за исключением нижних служащих и рабочих), не менее года проживающим в пределах города в коммунальном содержании или нанима по службе государственной или по службе в земских, городских или общинных учреждениях или на железнодорожных дорогах.

Лица, указанные в п.п. 1, 2, 3, 4 и 5, вносятся в избирательные списки на основании подлинных или копий сведений из Пльсской Книжки Скарбовой и у Податного Инспектора, поименованных во ст. п. 5 (на основании инструкции Г. Министра Внутренних Дел), вносятся в списки лиц по личному или за подписью о желании воспользоваться предоставляемыми им законом правами, при чем в записке должны быть приложены документы или подлинное свидетельство, подтверждающее право на какой-либо из пунктов.

Лица женского пола непосредственного участия в выборах не принимают, но могут предоставлять свои права на женскому имуществу для участия в выборах своим мужьям и сыновьям, если последние, на свое усмотрение, не менее 25-ти лет, не обучаются в учебных заведениях, не состоят на действительной военной или морской службе, не состоят из иностранно-подданных, не лишены по суду прав и prerogatywy, а также если они сами, принадлежат к одной из перечисленных выше категорий лиц, в силу того уже пользуются правом участия в выборах.

Военские чины артиль и флота, состоящие на действительной службе, если владеют недвижимым имуществом, могут участвовать в выборах в выборах своим сыновьям.

Договоры и доказательства могут быть представляемы в подлинниках или копиях и должны быть надлежащим образом удостоверены.

Объявив об этом, Магистратом г. Пльска, Магистратом на основании деления избирательных списков в избирательных собраниях на три класса, и по желанию могут возникнуть подполумный процент всех заинтересованных в этом деле лиц, может же заявить Магистрату о своем желании по подлинным или копиям сведениям представляемым надлежащим документом, приобщившим, что желающий о своих правах и prerogatywy не то документом от 5-го января 1906 года, подлинным в списке не будут.

Гор. Пльска, 30 декабря 1905 года.

wykraczała daleko poza Płock, dużym uznaniem cieszył się prawnik Stefan Baliński⁵³. Zastanawia jednak to, że tak niewiele wiemy o trzecim elektorze; w zasadzie tylko tyle, ile podaje oficjalna lista: „lat 38, mieszczanin, z zawodu ślusarz (mechanik) wykształcenie domowe”⁵⁴.

O Płockiej Gubernialnej Komisji Wyborczej dowiadujemy się z wyodrębnionego zespołu archiwalnego składającego się z czterech jednostek archiwalnych⁵⁵. Jednostka z sygnaturą numer 1 zaczyna się w drugiej połowie czerwca 1907 roku, gdy zostały rozpisane wybory do trzeciej Dumy Państwowej i kończy się (a właściwie urywa) z początkiem marca 1908 roku⁵⁶. Zawiera ona korespondencje związaną z przygotowaniem do wyborów do trzeciej Dumy w guberni płockiej w tym również w samym Płocku, ale poszyt z Akt Miasta Płocka prezentuje to zagadnienie obszerniej. W omawianej jednostce PGKW Prezydent Miasta zwraca się do różnych instytucji o uzupełnienie danych osobowych mieszkańców kwalifikujących się do umieszczenia na listach wyborczych. Po-

Kartka wborcza do wybierania elektorów

żądane informacje dotyczą wieku, wykształcenia, stażu, pochodzenia społecznego osób będących na służbie w tych instytucjach⁵⁷.

Omawiany poszyt zawiera korespondencję dotyczącą wyborów w skali całej guberni płockiej. Tutaj na pierwszy plan wybija się osoba Gubernatora Płockiego Hafferberga, kierującego całą akcją i ją nadzorującą. Gubernator występuje tu w podwójnej roli - raz jako nadawca, innym razem jako odbiorca korespondencji związanej z powołaniem Płockiej Gubernialnej Komisji Wyborczej oraz z powołaniem Komisji Wyborczych we wszystkich powiatach guberni płockiej. Gubernator lub jego Kancelaria zwracała się do Prezesa Płockiego Sądu Okręgowego, do Przewodniczących Zjazdów Sędziów Pokoju i Naczelnika Płockiej Izby Skarbowej powiadamiając ich o swoich decyzjach personalnych: mianowaniu Przewodniczących Komisji Wyborczych oraz człon-

ków tych komisji, reprezentujących władze gubernialne⁵⁸. W powiatach Komisje Wyborcze przystąpiły do pracy na początku lipca 1907 roku, kiedy władze administracyjne sporządziły listy uprawnionych do uczestnictwa w wyborach i przekazały je Komisjom Powiatowym. Przewodniczący Powiatowych Komisji Wyborczych sygnowali pełne listy wyborców ze wszystkich miejscowości w obrębie powiatów i podawali je do publicznej wiadomości w prasie rządowej, w specjalnym Dodatku do numeru 28 z 14/27 lipca 1907 roku⁵⁹. Dodatek, o którym mowa liczy 46 stron dużego formatu 44x76 cm i stanowi załącznik do wymienionej jednostki. Oprócz nazwiska, imienia i imienia ojca możemy się dowiedzieć, na jakiej podstawie wyborca został umieszczony na liście wyborczej danej miejscowości, kim był, jaki był jego stan posiadania. Zgromadzony na listach materiał może być przedmiotem dalszych badań nad społeczeństwem polskim początków XX wieku. Z miasta Płocka na liście znalazły się nazwiska 2973 osób - urzędników, właścicieli nieruchomości, emerytów, najemców mieszkań, nauczycieli, przedsiębiorców handlowych, przemysłowych, księży itp., - ludzi różnych wyznań i narodowości⁶⁰. Łącznie liczba osób uprawnionych do udziału w wyborach do trzeciej Dumy Państwowej z guberni płockiej przekraczała 21 tysięcy. Korespondencja prowadzona przez Gubernatora z Prezesem Płockiego Sądu Okręgowego, z przewodniczącymi Powiatowych Komisji Wyborczych, Naczelnikiem Płockiej Izby Skarbowej, Warszawskim General-Gubernatorem potwierdza, że interesował się on nie tylko przygotowaniem wyborów, ale również ustalał i zatwierdzał składy komisji wyborczych wszystkich szczebli, pilnował przestrzegania wyznaczonych terminów, dbał żeby nie było uchybień organizacyjnych i proceduralnych. Żywo obchodziły go skargi wyborców, ich powody i tryb załatwiania⁶¹.

Prawybyry do trzeciej Dumy wyłoniły w guberni płockiej 38 elektorów. Następnie na 19 października Gubernator wyznaczył datę Gubernialnego Zjazdu Wyborczego, o czym powiadomił Przewodniczących Komisji. Ogłoszenie o tym ważnym dla guberni wydarzeniu drukował tygodnik rządowy w numerze 41 z 13/27 października 1907 roku wraz z listą elektorów całej guberni płockiej i krótkimi o nich informacjami: kto ich wybrał, gdzie mieszkają, czym się zajmują, jakie posiadają wykształcenie⁶². Z listy tej wynika, że z powiatu ciechanowskiego nie dokonano wyboru dwóch pełnomocników zgromadzeń gminnych; wśród elektorów największą grupę stanowili właściciele majątków ziemskich i drobni posiadacze ziemscy, ale znaleźli się na niej

synów, gdyż same głosować nie mogły⁷¹. Inspektor Podatkowy załączył trzy listy osób:

- przedsiębiorców mających minimum przez jeden rok przedsiębiorstwo handlowo-przemysłowe i posiadających odpowiednie świadectwa;
- osób płacących w granicach miasta Płocka min. jeden rok państwowy podatek kwaterunkowy;
- płacących w granicach miasta Płocka i powiatu płockiego (oprócz Wyszogrodu) minimum przez jeden rok podatek przemysłowy na własne zajęcia⁷².

Burmistrz Wyszogrodu 13 lipca przekazał listę wyborców zawierającą 261 osób, które posiadały cenzus wyborczy⁷³. Lista wyborców płockich zawiera 1696 nazwisk osób uprawnionych do głosowania⁷⁴. Do Magistratu Miasta Płocka napływały listy wyborców z poszczególnych gmin powiatu płockiego⁷⁵.

Na początku września Prezydent Skroboński zwrócił się do Prezesa Płockiego Sądu Okręgowego o udostępnienie 23 września (6 października) pomieszczeń na odbycie prawyborów miejskich i otrzymał odpowiedź pozytywną⁷⁶. Prezydent zwrócił się również do szanownych obywateli z prośbą o członkostwo w Komisji Wyborczej podczas prawyborów miejskich⁷⁷. Zwracał się także do policmajstra Płocka o oddelegowanie 10 strażników do przekazania imiennych ogłoszeń o prawyborach. Zarówno ogłoszenia jak i karty wyborcze napisane były w dwóch językach, na co zezwalał Okólnik Warszawskiego Generał-Gubernatora⁷⁸. Przewodniczący Płockiej Komisji Wyborczej Bielwicz zaprosił na 13 i 21 września Prezydenta na posiedzenie Komisji⁷⁹. W numerze 37 „Płockich Wiadomości Gubernialnych” zamieszczone są poprawki wnoszone do list wyborczych; w powiecie płockim wpisano dodatkowo emerytowanego nauczyciela Henryka Olechnowicza⁸⁰. Począwszy od 13 września i w dwóch następnych wpływały do Magistratu sprawozdania od wójtów gmin i burmistrza Wyszogrodu o doręczonych powiadomieniach⁸¹. 22 września Prezydent Skroboński w odręcznych listach powiadomił członków Komisji, aby 23 września (6 października) o godzinie 8⁴⁵ stawili się w Płockim Sądzie Okręgowym do pełnienia swoich obowiązków⁸².

Omówiona jednostka nie zawiera jednak protokołu i wyników prawyborów⁸³. Wyniki tego wydarzenia, ważnego dla Płocka i Guberni Płockiej, znalazły się w numerze 41 z 1912 roku „Płockich Wiadomości Gubernialnych”, które na stronie tytułowej wydrukowały listę elektorów na Gubernialne

Zebranie Wyborcze. Zebranie to odbyło się w sali posiedzeń Płockiego Gubernialnego Towarzystwa Kredytowego⁸⁴. Na Przewodniczącego Gubernialnego Zebrania Wyborczego Gubernator Płocki powołał Dyrektora tego towarzystwa Waldemara Piwnickiego, a na jego zastępcę radcę tej instytucji dyrektora Czesława Gościckiego. Wyborców miejskich i powiatowych powiatu płockiego reprezentowali: Aleksander Maciesza, Stefan Baliński i Adolf Szelażek - ksiądz, Rektor Seminarium Duchownego w Płocku, który był w Płocku postacią znaną i popularną, inicjował wiele przedsięwzięć społecznych i oświatowych⁸⁵. Tygodnik rządowy podaje nazwiska i krótkie informacje o wszystkich elektorach z całej guberni płockiej. Zebranie Wyborcze wybrało na posła do IV Dumy ziemianina Jerzego Gościckiego⁸⁶.

Porównując listy elektorów do II, III i IV Dumy Państwowej można zauważyć pewne zmiany, jednak większość nazwisk powtarza się. Wielu elektorów było prawdziwymi społecznikami, założycielami i działaczami stowarzyszeń oświatowych, rolniczych, samopomocowych na gruncie lokalnym i ogólnokrajowym. Ich umiejętności społecznikowsko-organizatorskie ujawniły się w pełni w latach następnych, a zwłaszcza po odzyskaniu niepodległości. Ich praca w komisjach wyborczych nie poszła na marne.

Wybory do Dumy w świetle źródeł nie związanych tematycznie z wyborami, do których udało się dotrzeć, jawią się jako ważne wydarzenie zarówno dla społeczności lokalnej, jak i dla administracji rządowej, która te wybory organizowała, nadzorowała i przeprowadziła. Dla mieszkańców było to szczególnie sprawdzian organizacyjny i obywatelski, który ujawnił się zwłaszcza w staraniach o umieszczenie na listach wyborczych oraz wysokiej frekwencji w wyborach do I i II Dumy.

Omawiając zagadnienie wyborów do Dumy Państwowej w latach 1905-1912 nie można pominąć tych, którzy je przygotowywali i przeprowadzili, a zadanie mieli niełatwe, musieli sprostać wielokrotnie zmienianym instrukcjom, zwłaszcza przy sporządzaniu list wyborców. Nie mieli w tej kwestii żadnego doświadczenia, gdyż były to pierwsze wybory Polaków od ponad 100 lat; oni - tacy jak Prezydent Miasta Płocka - byli urzędnikami rosyjskiej administracji, poruszającymi się w gąszczu ukazów i instrukcji, starającymi się sumiennie wykonywać nałożony na nich obowiązek. Materiał źródłowy potwierdza, że w Płocku i powiecie płockim nie było ani rażących uchybień organizacyjnych, ani

PRZYPISY:

- 1 Archiwum Państwowe w Płocku (dalej APP), Akta Miasta Płocka (dalej AMP), sygn. 7524. Poszyt liczy 360 kart.
- 2 APP, AMP, sygn. 8370. Poszyt liczy 148 kart (karty końcowe nie zszyte)
- 3 APP, Płocka Gubernialna Komisja Wyborcza (dalej PGKW), sygn. 1. Poszyt liczy 108 kart.
- 4 Broszury włączone do poszytu, sygn. 7524 zawierające Manifest, ukazy i Ordynację.
- 5 APP, PGKW - zespół liczy cztery jednostki różnej objętości w formie poszytów.
- 6 „Płockija Gubernskija Wedomosti” - „Płockie Wiadomości Gubernialne” - tygodnik Płockiego Rządu Gubernialnego; dodatek do numeru 28 z 1907 r., liczy 46 stron formatu 76 x 43 cm.
- 7 APP, AMP, sygn. 7544, poszyt, zatytułowany „Wydawanie paszportów” zawiera tygodnik „Płockie Wiadomości Gubernialne”, Nr 5 z 1907 r. z wykazem elektorów 2 guberni płockiej do II Dumi Państwowej i podstawowymi danymi o nich.
- 8 Zob. Andrzej Jerzy Papierowski, Jerzy Stfański, *Płocczanie znani i nieznanii. Słownik biograficzny*. Płock 2002, [T.I]; Płock 2007, T.II.
- 9 M. Sokolnicki, *Życie polityczne Płocka na przełomie wieków (do 1918 r.)*, [w:] *Dzieje Płocka. Dzieje miasta w latach 1793-1945*. Płock 2006, s. 425-451.
- 10 K. Grochowska, W. Koński, *Prasa rosyjska w Płocku w latach 1867-1915*, „Notatki Płockie” 2007, nr 3, s. 14-26.
- 11 APP, AMP, sygn. 7524 (Broszura poświęcona wyborom, karty: 4-15).
- 12 Ibidem, k. 30-55. Broszura.
- 13 Ibidem, k. 1.
- 14 Ibidem, k. 29.
- 15 Ibidem, k. 67-72
- 16 Ibidem, k. 104-105.
- 17 Ibidem, k. 67.
- 18 Ibidem, k. 67v.
- 19 Ibidem, k. 60-62, 63-65.
- 20 Ibidem, k. 75-84.
- 21 Ibidem, k. 85-96 (odwołania, podania, umowy najmu lokali).
- 22 Ibidem, k. 132-146.
- 23 Ibidem, k. 148, 149, 155, 160.
- 24 Ibidem, k. 138.
- 25 Ibidem, k. 152-153, 157-158 (Ogłoszenia).
- 26 Ibidem, k. 162-164.
- 27 Ibidem, k. 169.
- 28 Ibidem, k. 168 (wykaz nazwisk obywateli Płocka zaproszonych do pracy podczas wyborów).
- 29 Ibidem, k. 163.
- 30 Ibidem, k. 165, 166.
- 31 Ibidem, k. 177-180 (protokół prawyborów do I Dumi Państwowej w Płocku).
- 32 A. J. Papierowski i J. Stefański..., op. cit., (biogramy): A. Maciesz i A. Majdeckiego; brak biogramu T. Bartkowskiego).
- 33 Ibidem, (biogram Stanisława Cetchowskiego).
- 34 APP, AMP, sygn. 7524. k. 189.
- 35 Ibidem, k. 190-191.
- 36 Ibidem, k. 194-195.
- 37 Ibidem, k. 197.
- 38 Ibidem, k. 198, 199.
- 39 Ibidem, k. 202-206, 222-226.
- 40 Ibidem, k. 210-219.
- 41 Ibidem, k. 240 (nazwiska zaproszonych 17 obywateli miasta Płocka do pomocy podczas prawyborów).
- 42 Ibidem, k. 235 (strona tytułowa numeru 1a z 1907r.).
- 43 Ibidem, k. 241.
- 44 Ibidem, k. 264-266 (Protokół prawyborów do II Dumi w Płocku).
- 45 M. Sokolnicki, *Życie polityczne...* op.cit., s. 437.
- 46 A. J. Papierowski, J. Stefański..., op.cit., (biogramy H. Konica i M. Bojanowskiego).
- 47 APP, AMP, sygn. 7524, k. 271
- 48 Ibidem, k. 272-273.
- 49 Ibidem, k. 285.
- 50 Ibidem, k. 275-282 oraz lista wyborców Wyszogrodu zob. k. 314-317.
- 51 Ibidem, k. 293-297, 323-324.
- 52 Ibidem, k. 307, 308.
- 53 Ibidem, k. 311, 319, 322 (Protokół prawyborów do III Dumi w Płocku).
- 54 A. J. Papierowski, J. Stefański..., op.cit. (biogram S. Balińskiego).
- 55 Lista elektorów na Gubernialne Zebranie Wyborcze na stronie tytułowej Nr 41 z 1907 r. „Płockie Wiadomości Gubernialne”.
- 56 APP, PGKW sygnatury 104.
- 57 APP, PGKW, sygn. 1.
- 58 Ibidem, k. 1-4.
- 59 Ibidem, k. 5-23.
- 60 Ibidem, k. 24-33 i 39-50 „Płockie Wiadomości Gubernialne”, Dodatek do Nr 28 z 1907 roku.
- 61 Ibidem, „Płockie Wiadomości Gubernialne”, Dodatek do Nr 28; Miasto Płock.
- 62 Ibidem, k. 34-35.
- 63 Ibidem, k. 63: strona tytułowa Nr 41 z 1907r. „Płockie Wiadomości Gubernialne”.
- 64 M. Sokolnicki, *Życie polityczne...*, op.cit., s.437: „Posłem do III Dumi został Hipolit Dunin Wąsowicz, ziemianin z pow. lipnowskiego”.
- 65 APP, PGKW, sygnatura 3.48.
- 66 Ibidem, sygn. 3.48.
- 67 APP, AMP, sygn. 8370; poszyt liczy 138 kart.
- 68 Ibidem, k. 2.
- 69 Ibidem, k. 4-8.
- 70 Ibidem, k. 11-12.
- 71 Ibidem, k. 15-30.
- 72 APP, AMP, sygn. 7524 (Broszura z Ordynacją wyborczą).
- 73 APP, AMP, sygn. 8370, k. 31-36.
- 74 Ibidem, k. 38-43 (Lista wyborców z Wyszogrodu).
- 75 Ibidem, k. 49-91 (Lista wyborców z Płocka).
- 76 Ibidem, k.44-48.
- 77 Ibidem, k. 94-95.
- 78 V k. 99 (nazwiska dziesięciu obywateli Płocka zaproszonych do pracy podczas prawyborów).
- 79 Ibidem, k. 105.
- 80 Ibidem, k. 108.
- 81 Ibidem, k. 110 (karta z „Płockich Wiadomości Gubernialnych”).
- 82 Ibidem, k. 114-126, 128, 134-135, 137.
- 83 Ibidem, k. 138.
- 84 Nie jest wykluczone, że protokół prawyborów do IV Dumi w Płocku był, ale na luźnych kartach, które zaginęły (K.G.).
- 85 APP, AMP, sygn. 14829 („Oddanie w dzierżawę 84 sklepów w budynku Bazaru ...).
- 86 A. J. Papierowski, J. Stefański..., op.cit., (biogram ks. A. Szelągka).
- 87 Ibidem, (biogram Jerzego Gościckiego).

THE ELECTIONS OF THE RUSSIAN EMPIRE DUMA BETWEEN 1906 AND 1912 IN THE CITY OF PŁOCK AND PŁOCK GOUVERNEMENT (based on archival records of the State Archve in Płock)

Summary

The above article, based on archival materials (Płock Files) describes administrative works of the City and the Government on the preparations of the election of the 1st, 2nd, 3rd, 4th Russian Empire Duma, at the beginning of the 20th century.

It also depicts profiles of the chosen electors and envoys. The National Duma elections between 1906 and 1912 in the city of Płock and Płock Gouvernement (based on materials and extracts from The National Archives in Płock).